

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.52

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.310>

В. О. Костров

*аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-9932-9831*

ДО ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ВІД ІНШИХ СУБ'ЄКТИВНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Автор констатує, що в умовах пандемії COVID-19 право на охорону здоров'я в кожній країні набуває першочергового значення. Не є винятком і Україна. Так як пандемія «принесла» карантинні обмеження, які, у свою чергу, потягли за собою економічну кризу, – практична реалізація цього права є доволі утрудненою. Особливо тому, що до настання пандемії в Україні були доволі загострені такі проблеми у сфері громадського здоров'я, як алкоголізм, наркоманія, туберкульоз та інші соціально-обумовлені захворювання, стрімке розповсюдження ВІЛ-інфекції. Ці проблеми викликають низький рівень життя у середньому, недостатність мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії для покриття повсякденних потреб, погіршення екологічної ситуації, погіршення умов відпочинку та нестача часу і інших ресурсів у пересічних громадян на повноцінний відпочинок.

Метою статті є розмежування конституційного права на охорону здоров'я та конституційних прав на життя та на медичну допомогу.

Автор підкреслює, що системний аналіз положень частини третьої статті 49 Конституції України та вищенаведених положень Основ законодавства України про охорону здоров'я свідчить про те, що право на охорону здоров'я є більш широким за своїм змістом, ніж право на медичну допомогу. Враховуючи це, право на медичну допомогу можна розглядати як одну зі складових права на охорону здоров'я.

Автор резюмує, що з точки зору науки конституційного права, напевно чи можна визнати проблемним розмежування права на життя та права на охорону здоров'я (це питання викликає дискурс у науці цивільного права). Більш актуальним є розмежування конституційного права на охорону здоров'я та конституційного прав на життя та на медичну допомогу. А тому дослідження у цьому напрямі, особливо з акцентом на пандемію коронавірусної хвороби, слід всіяко вітати як такі, що збагачують науку конституційного права.

Ключові слова: право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на життя, соціальні права, конституційні права, права людини.

Kostrov V. O. ON THE ISSUE OF DISTINCTION OF THE RIGHT TO HEALTHCARE FROM OTHER SUBJECTIVE CONSTITUTIONAL RIGHTS IN UKRAINE

The author states that in the context of the COVID-19 pandemic, the right to health care in every country is of paramount importance. Ukraine is no exception. As the pandemic "brought" quarantine restrictions, which in turn led to an economic crisis, the practical implementation of this right is quite difficult. Especially because before the pandemic in Ukraine, public health problems such as alcoholism, drug addiction, tuberculosis and other socially related diseases and the rapid spread of HIV were exacerbated. These problems cause a low standard of living on average, insufficient minimum wages, minimum pensions to cover daily needs, deteriorating environmental conditions, deteriorating recreation conditions and lack of time and other resources for ordinary people to rest.

The aim of the article is to distinguish between the constitutional right to health care and the constitutional right to life and to medical care.

The author emphasizes that a systematic analysis of the provisions of the third part of Article 49 of the Constitution of Ukraine and the above provisions of the Fundamentals of Ukrainian Legislation on Health Care shows that the right to health care is broader than the right to medical care. With this in mind, the right to medical care can be considered as one of the components of the right to health care.

The author concludes that from the point of view of the science of constitutional law, the distinction between the right to life and the right to health care can hardly be considered problematic (this issue causes a discourse in the science of civil law). The distinction between the constitutional right to health care and the constitutional right to life and medical care is more relevant. Therefore, research in this area, especially with an emphasis on the coronavirus pandemic, should be welcomed as enriching the science of constitutional law.

Key words: right to health care, right to medical care, right to life, social rights, constitutional rights, human rights.

Постановка проблеми. В умовах пандемії COVID-19 право на охорону здоров'я в кожній країні набуває першочергового значення. Не є винятком і Україна. Так як пандемія «принес-

ла» карантинні обмеження, які, у свою чергу, потягли за собою економічну кризу, – практична реалізація цього права є доволі утрудненою. Особливо тому, що до настання пандемії в Україні

були доволі загострені такі проблеми у сфері громадського здоров'я, як алкоголізм, наркоманія, туберкульоз та інші соціально-обумовлені захворювання, стрімке розповсюдження ВІЛ-інфекції. Ці проблеми викликають низький рівень життя у середньому, недостатність мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії для покриття повсякденних потреб (дивись праці Н.Королевської, наприклад, [1; 2]), погіршення екологічної ситуації, погіршення умов відпочинку та нестача часу і інших ресурсів у пересічних громадян на повноцінний відпочинок.

А тому дослідження конституційного права на охорону здоров'я у сучасних умовах є нагальними та актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахівці з конституційного права досліджують такі питання, як необхідність комплексного оновлення конституційних основ законодавства про охорону здоров'я (наприклад, [3]), визнання здоров'я, охорони здоров'я цінностями не тільки соціальними, але й конституційно-правовими (наприклад, [4]), інші. Крім того, при написанні статті було використано праці таких дослідників, як С.Б. Булеца, В.С. Віткова.

Метою статті є розмежування конституційного права на охорону здоров'я та конституційних прав на життя та на медичну допомогу.

Основний текст. Перше, на що доцільно звернути увагу при відмежуванні конституційного права на охорону здоров'я від інших прав, – це на тісний зв'язок між життям та здоров'ям особистості. На цей зв'язок вказано в Основному Законі України 1996 року.

Так, перша частина статті 3 передбачає, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [5].

Очевидно, що згадка про людину, і одразу – про її життя та здоров'я на початку першого Розділу Конституції України не могла не привернути увагу до того, що право на життя, закріплене у статті 27 Основного Закону, тісно пов'язано з правом на охорону здоров'я.

І дійсно, якщо звернутися до тексту статті 27 Основного Закону України 1996 року, то у частині третій проголошено, що «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [5]. Отже, при посиланні на необхідну оборону згадується «пара» – життя та здоров'я.

Варто відмітити, що це має місце лише в Конституції України, але не в інших кодифікованих нормативно-правових актах.

Так, частина перша статті 36 Кримінального кодексу України передбачає, що «Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів осо-

би, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» [6]. Отже, тут немає згадки ані про життя, ані про здоров'я.

Так само побудовано і Цивільний кодекс України. Однак, щодо цього нормативно-правового акту можна підкреслити, що про необхідну оборону згадується, у тому числі, у статті 1206 «Відшкодування витрат на лікування особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення». А саме, передбачено, що «Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, зобов'язана відшкодувати витрати закладові охорони здоров'я на лікування потерпілого від цього кримінального правопорушення, крім випадку завдання шкоди при перевищенні меж необхідної оборони або у стані сильного душевного хвилювання, що виникло раптово внаслідок насильства або тяжкої образи з боку потерпілого» [7]. Таким чином, тут є зв'язок між аналізованими поняттями.

Слід звернутися і до інших статей Цивільного кодексу України. А саме, до статті 283 «Право на охорону здоров'я» та до статті 281 «Право на життя». Попри наявність таку, що розміщена після статті про право на життя, статті про право на охорону здоров'я, автори тексту Цивільного кодексу при визначенні права на життя сконцентрувались здебільшого на питаннях здоров'я фізичної особи. Про це свідчать положення наступних частин статті 281:

- другої, у якій необхідна оборона окреслена у контексті захисту як життя у цілому, так і здоров'я зокрема (свого або іншої фізичної особи);
- третьої, у якій йдеться про необхідність згоди при проведенні дослідів медичного тощо характеру, участі у тестуванні лікарських засобів;
- четвертої, у якій забороняється евтаназія (у тому числі у закладах охорони здоров'я, шляхом застосування медичних препаратів);
- п'ятої, що регламентує основи проведення стерилізації (знов-таки, зараз вона проводиться у закладах охорони здоров'я);
- шостої, присвяченої штучному перериванню вагітності;
- сьомої частини, у якій окреслено можливість застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Тісний зв'язок між життям та здоров'ям продемонстровано і у наступній статті Цивільного кодексу України, – у статті 282 «Право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю».

В юридичній літературі з цієї точки зору привертають увагу праці С.Б. Булеци. Вона висунула

тезу про відмежування права на життя від права на здоров'я. Авторкою у її працях було аргументовано «доцільність розгляду права на життя і здоров'я не як єдиного поняття, а як комплексу 2-х понять: 1) “право на життя”, 2) “право на здоров'я”, являючи собою певну цілісну систему “право на життя та здоров'я”, разом із тим може розглядатися як сукупність прав, що виникають стосовно окремих об'єктів» [8, с. 4].

Слід звернути увагу на те, що свої напрацювання С.Б. Булеца узагальнила у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках». Особливу увагу привертає те, що дисертація виконана за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Можливо, аргументація авторки є переконливою з точки зору цивільно-правового дискурсу. Тим більше, що вище було наведено відповідні положення Цивільного кодексу України, відповідно до яких стає зрозумілим, що питання розмежування права на життя і права на охорону здоров'я у цивільно-правових відносинах може викликати певні труднощі.

Однак, з точки зору конституційно-правової науки навряд чи можна знайти проблему у відмежуванні особистого права на життя від соціального права на охорону здоров'я.

З точки зору науки конституційного права, більш важливим є розмежування таких соціальних прав, як право на охорону здоров'я та право медичну допомогу.

Відповідно до статті 49 Конституції України 1996 року, «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [5]. Згадка про обидва вищеназваних права в одній статті сприяє створенню труднощів в їхньому розмежуванні.

Для того, щоб розмежувати ці права, слід звернутися до поточного законодавства. Так, Основи законодавства України про охорону здоров'я 1992 року визначають обидва ці поняття, які виступають об'єктами відповідних прав.

Відповідно до цього нормативно-правового акту, «охорона здоров'я – система заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя» [9].

Щодо цього поняття Основи 1992 року містять і деталізацію – а саме, які суб'єкти беруть участь у реалізацію відповідного права. Перелік не є вичерпним, але при аналізі гарантій консти-

туційного права на охорону здоров'я слід брати до уваги, що воно реалізується внаслідок низки заходів, які «здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, заклади охорони здоров'я; фізичні особи – підприємці, які зареєстровані у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики; медичні та фармацевтичні працівники, фахівці з реабілітації, громадські об'єднання і громадяни» [9].

Варто відмітити, що це положення повністю кореспондує з положенням частини другої статті 49 Основного Закону України, відповідно до якої «Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм» [5].

Що ж до наступної – третьої – частини статті 49, то вона вносить певну термінологічну плутанину. У ній йдеться про «медичне обслуговування» та про «медичну допомогу», а саме передбачено, що «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності» [5].

Слід звернути увагу на те, як поняття «медична допомога» визначено в Основах 1992 року: «діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами» [9].

Системний аналіз положень частини третьої статті 49 Конституції України та вищенаведених положень Основ законодавства України про охорону здоров'я свідчить про те, що право на охорону здоров'я є більш широким за своїм змістом, ніж право на медичну допомогу. Враховуючи це, право на медичну допомогу можна розглядати як одну зі складових права на охорону здоров'я.

Про це свідчать і положення Цивільного кодексу України.

Так, у статті 283 «Право на охорону здоров'я» констатується наявність цього суб'єктивного права (частина перша) та проголошується, що «охорона здоров'я забезпечується системною діяльністю державних та інших організацій, передбаченою Конституцією України та законом» [7].

Одразу після цієї статті розміщено статтю 284 «Право на медичну допомогу», значно більш детальну за змістом. У першій частині цієї статті констатується, що в Україні кожна фізична особа має згадане у назві статті суб'єктивне право, а після цього уміщено важливі положення щодо

обмежень та можливостей, пов'язаних з ним. Наприклад, щодо необхідності враховувати вік особи, яка звернулась по медичну допомогу, щодо можливості відмовитись від лікування, щодо особливостей надання психіатричної допомоги. Кожне з положень статті 284, крім частини першої, дає однозначну вказівку на те, що медична допомога надається в закладах охорони здоров'я, працівниками цих закладів. А тому, навряд чи право на медичну допомогу може існувати «поза межами» права на охорону здоров'я.

З цього питання можна погодитись з думкою В.С. Віткової, яка запропонувала таке «визначення поняття «право на медичну допомогу»: це ціннісно значимі і формально визначені, гарантовані суспільством і державою можливості кожної фізичної особи щодо отримання від закладу охорони здоров'я комплексу лікувально-профілактичних заходів, які надаються професійно підготовленими медичними працівниками з метою збереження життя та відновлення здоров'я на підставах і в обсязі, визначених чинним законодавством, а також спрямовані на відновлення працездатності» [10, с. 4].

Слід повністю погодитись з цим висновком, та підкреслити основні положення, уміщені у ньому авторкою.

По-перше, вона акцентує увагу на аксіологічному навантаженні права на медичну допомогу. Іншими словами, тут є відсилка як до статті 3 Конституції України, так і до того, що право на медичну допомогу є складовою права на охорону здоров'я, якому також притаманна ця аксіологічна ознака.

По-друге, В.С. Віткова справедливо вказує на те, що право на медичну допомогу гарантується як державою, так і суспільством. І це ознака є родою для цього права, тобто, вона водночас є ознакою і права на охорону здоров'я.

Нарешті, авторка підкреслила, що медична допомога передбачає не тільки здійснення лікувальних заходів, але й заходів профілактичного характеру, а також заходів, спрямованих на збереження життя, на відновлення здоров'я, на відновлення працездатності. На наш погляд, тут В.С. Віткова трохи вийшла за межі аналізованого нею права на медичну допомогу. Воно мало б передбачати такі складові, як лікувальні заходи,

заходи, спрямовані на збереження життя і відновлення здоров'я, працездатності. Що ж до профілактичних заходів, то вони охоплюються не правом на медичну допомогу, а правом на охорону здоров'я. Однак, це твердження є дискусійним та потребує свого подальшого обґрунтування та аргументації. У цьому й полягають перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Висновки. З точки зору науки конституційного права, навряд чи можна визнати проблемним розмежування права на життя та права на охорону здоров'я (це питання викликає дискурс у науці цивільного права). Більш актуальним є розмежування конституційного права на охорону здоров'я та конституційного права на життя та на медичну допомогу. А тому дослідження у цьому напрямі, особливо з акцентом на пандемію коронавірусної хвороби, слід всіляко вітати як такі, що збагачують науку конституційного права.

Література

1. Королевська Н.Ю. Україна як соціальна держава: конституційний вимір. *Juris Europensis Scientia*. 2021. №3. С. 16-19.
2. Королевська Н.Ю. Соціальна держава в Україні: законопроектні роботи за часів пандемії коронавірусу (частина перша). *Juris Europensis Scientia*. 2021. №5. С. 24-27.
3. Mishyna N., Surilova O. Constitutional and Administrative Aspects of the Ukrainian Medical Code. *Wiadomosci Lekarskie*. 2020. #1. P. 191-195.
4. Mishyna N. Hermeneutics in the Constitutional Law of Ukraine. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2021. Т. 28 (XXVIII). С. 104-109.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
8. Булеца С.Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 22 с.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
10. Віткова В.С. Конституційне право на медичну допомогу та його юридичне забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.